

Tussen Rijn en Lek 1967 4 : tijdschrift voor de geschiedenis van het gebied tussen Kromme Rijn en Lek

<https://hdl.handle.net/1874/9691>

TUSSEN RIJN EN LEK

TIJDSCHRIFT VOOR DE GESCHIEDENIS VAN HET GEBIED
TUSSEN KROMME RIJN EN LEK

1e jaargang

nr. 4

december 1967

Redactie-commissie: A. Graafhuis, Utrecht; P.M. Heijmink
Liesert, Schalkwijk; L.M.J. de Keijzer, Houten; G.M. Staal,
Odiik; P.H. de Winter, Bunnik; Mej. A. Wijnen, Bunnik.

Redactie-adres:

P.M. Heijmink Liesert, Jhr. Ramweg 45, Schalkwijk.

Eindredactie:

A. Graafhuis, Utrecht.

Inhoud van dit blad:

Bestuursmededeling

Van de redactie

Recreatie "Rijn- en Lekoevers", A. Graafhuis en F.A. Groen.

Nogmaals "Scherpenborch", mr. P.H. Damsté

"Cammingha" te Bunnik (III), W. Stooker

De oude school van Bunnik, Redactie

Oude bewoningssporen te Odiik, Th.G. van Dijk.

Lidmaatschap: f 10,-- per jaar

Postrekening nr. 214585 t.n.v. Raiffeisenbank Houten, t.g.v.

rekening Historische Kring.

BESTUURSMEEDELING.

Met veel genoegen zal men zich de avond van 2 november jl. herinneren, toen de heer J.Th.M. Oostendorp uit Haler voor onze kring sprak over het onderwerp: "Scholen en schoolmeesters in Oud-Bunnik".

De serie lezingen wordt deze winter vervolgd. De heer L.M.J. de Keijzer te Houten heeft een behandeling van "De Kerk van Houten" toegezegd; voorts zullen prof. dr. W. van Iterzon te Zeist en mevrouw E.P. Polak-de Booy te Bilthoven voor het voetlicht treden.

Het Bestuur.

VAN DE REDAKTIE.

Het zou de commissie zeer veel genoegen doen copie te ontvangen voor de komende nummers. Meer schrijvers en schrijfsters dan tot nu toe kunnen in ons blad hun historische bijdragen publiceren. Hartelijk dank voor Uw medewerking.

De Redactie.

RECREATIESCHAP "RIJN EN LEKOEVERS"

In het Utrechtsch Nieuwsblad van 18 oktober 1967 is een artikel opgenomen naar aanleiding van een telegram van het bestuur van het district Utrecht van de Katholieke Werkgemeenschap Jongeren aan de gemeentebesturen van Amerongen, Houten, Lopik, Rhenen, Vreeswijk, Wijk bij Duurstede en IJsselstein. In het telegram wordt de vraag gesteld in hoeverre jongeren inspraak hebben bij de totstandkoming van het recreatieschap "Rijn en Lekoevers". De erva-

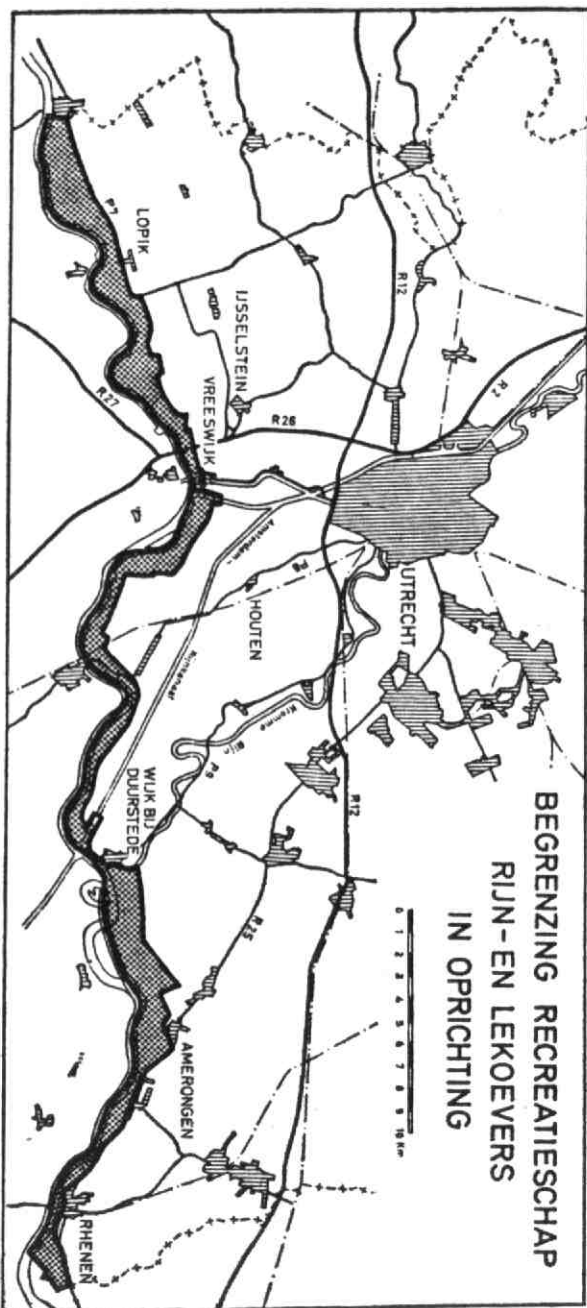
ring - zo wordt gemeld - heeft geleerd, dat in het vergelijkbare plessenschap "Loosdrecht" de specifieke belangen van de jongeren te weinig aandacht krijgen.

Eenzelfde vraag van andere strekking kunnen wij stellen: in hoeverre kan onze kring, die zich in breed verband bezig houdt met de bewonings- en ontwikkelingsgeschiedenis van het Kromme-Rijng gebied, een bijdrage leveren tot het welslagen van de doelstellingen van het recreatieschap in oprichting.

Recreatie is, zeker in de huidige maatschappij, voor de mens noodzakelijk. Hij wordt door de dagelijkse beslommeringen nog zódanig in beslag genomen, dat hij steeds nieuwe energie behoeft om zijn werk weer te kunnen opvatten. Om dat te bereiken moet hij zich recreëren. Het recreatieschap wil hem daartoe de gelegenheid geven en regels vaststellen voor de oevergebieden van de Rijn en de Lek in de provincie Utrecht. In het "schap" is naast de reeds genoemde gemeenten daarom ook het Provinciaal Bestuur vertegenwoordigd, dat door een aantal deskundigen wordt bijgestaan.

In gezamenlijk overleg wordt een plan ontworpen, dat voorziet in de bestemming van terreinen voor kampeerdoel-einden en de aanleg van voorzieningen voor de watersport-beoefening. Maatregelen zullen worden getroffen teneinde het verkeer van en in de te vormen recreatiegebieden op te vangen en te regelen. Veel aandacht zal ook besteed worden aan de verzorging van het landschap.

In kringen, die zich bezighouden met de geschiedenis wordt weleens de vrees geuit, dat door al die aan te brengen voorzieningen zoveel waardevals uit vroeger eeuwen verloren gaat. Men is nogal eens geneigd om wanneer er incidenteel iets mis gaat de indruk te wekken, dat er niets goed gaat. Daarvoor behoeft men in Utrecht echter niet bang te zijn. Wel worden er soms ondoordachte dingen gedaan, omdat de ontwerpers van bestemmings- of recreatieplannen onvoldoende geïnformeerd zijn over de situatie ter plaatse. Maar daar

**BEGRENZING RECREATIE-SCHAP
RIJN-EN LEKOEVERS
IN OPRICHTING**

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 km

daar is door een goede organisatie vooraf wel wat aan te doen. Er zijn nl. in het gebied nogal wat belangrijke objecten, die in het recreatieplan zullen moeten worden betrokken om hun historische waarde, zoals oude boerderijen, nederzettingen uit de romeinse tijd, het dorp Tull en Twaal, het voormalige Honswijk en vele andere plekjes van folklorische waarde. Onderzoek dit en breng de gegevens zo spoedig mogelijk bijeen moet ons devies zijn. Er is bij hen, die zich met het plan bezig houden, beslist belangstelling voor deze zaken. Vele dingen zijn uiteraard reeds bekend, doch vooral bijzonderheden over de typisch streekgebonden objecten, die alleen bij de bewoners bekend zijn, ontbreken nog. En het zijn deze objecten, die door ons geregistreerd zouden kunnen worden. De verkregen gegevens kunnen aan het betreffende gemeentebestuur en aan het College van Gedeputeerde Staten gezonden worden, die er zorg voor kunnen dragen, dat ze op de daarvoor bestemde plaats ter verwerking belanden.

Het lijkt ons, dat op deze wijze door de kring een waardevolle bijdrage geleverd kan worden aan de totstandkoming van een recreatiegebied langs de oevers van Rijn en Lek, waarin de organen goed functioneren. Niet alles kan behouden blijven, maar er kan, zeker in dit stadium, nog met veel rekening gehouden worden. In dit verband verwijzen wij naar het boekje, door Gedeputeerde Staten van Utrecht gepubliceerd, "Oog op Utrechts Toekomst", waarin een voorstel tot het creëren van diverse woon-, werk- en recreatiegebieden in het Utrechtse areaal ter discussie gesteld wordt.

A. Graafhuis en F.A. Groen.

NOGMAALS "SCHERPENBORCH"

In het eerste nummer van dit Tijdschrift hebben wij aandacht gevraagd voor de hofstede "Scherpenborch" nabij Odiijk, in vroeger tijd een bezitting van het convent van Vrouwenklooster te De Bilt. Wij hebben daarbij geciteerd hoe de ligging van "Scherpenborch" in de rekening van Vrouwenklooster over het jaar 1606/'07 werd aangegeven en wat Philips Jansz jaarlijks aan pacht en toepachten had te betalen.

Wil men weten van wanneer "Scherpenborch" als pachtboerderij van Vrouwenklooster dateert en wanneer die pachtverhouding tot een eind is gekomen, dan is de laatste vraag gemakkelijker te beantwoorden dan de eerste. De oudst bewaarde rekening van Vrouwenklooster is van 1594/'95 *) en daaruit blijkt dat het toen lopende contract, op naam van de moeder van bovengenoemde Philips Jansz, in 1590 was aangegaan. Het staat er als volgt:

Odiijk

Van Anthonia Jan Philipsz weduwe die gebruyct het hoff Scherpenborch, VI jaren lanck geduyrende, ingaende Petri a^o XC, die boven die naebeschr. weijtpacht ende andere toepachten jaerl. oic geeft XXX mudden gersten, daervoor sij betaelende es L gd.

(Wie geïnteresseerd is in economische geschiedenis kan dus noteren dat 30 mud gerst uit Odiijk-Werkhoven in 1594 f. 50,- waard was). Maar of er vóór 1590 ook al een pachtvereenkomst bestond is in het archief van Vrouwenklooster niet te vinden.

Tot het eind van de 18e eeuw is "Scherpenborch" een pachtboerderij van Vrouwenklooster gebleven, waarbij bedacht moet worden dat sinds de Hervorming alle bezittingen van de vijf Utrechtse zgn. Jufferenconventen onder beheer

*) Rijksarchief Utrecht, Archieven Kleine Kapitt. en Kloosters, nr. 1144.

stonden van de Ridderschap. Op 12 Juli 1797 - we leven dan onder de nieuwe orde van de Bataafsche Republiek - besloot het Provinciaal Bestuur "ingevolge de autorisatie van het Volk deser Provincie" een aantal hofsteden en landerijen, "toegehoord hebbende aan de voorheen zich noemende Ridderschap", successievelijk openbaar te verkopen. Zo vonden op verscheidene dagen in de tweede helft van 1797 publieke veilingen plaats, waarvan de opbrengsten door Mr. Jan Jacob Kol, de rentmeester van St. Servaas, Mariendaal, Wittevrouwen en Vrouwenklooster, in een Extra Ordinaris Rekening **) werden verantwoord. Op 28 October 1797 werd "Scherpenborch" geveild. Het resultaat staat als volgt beschreven:

Onder Werkhoven en Stoetwegen

Ontfangen van Joost van de Geer eene somme van f. 12.040,- als daarvoor gekogt hebbende een Hofstede genaamd Scherpenburg, of ook wel de Hofstede Over den Boom, met 86 mergen 101 roeden, zoo Boomgaard, bouw als Weijlanden, onder Werkhoven maar verongeldende voor 54 en onder Stoetwegen voor 15 mergen, in huure gebruikt bij Dirk van der Wel en voornoemde Joost van de Geer met reserve van den Thiend welke de Verkopers zig voorbehouden hebben

	f. 12.040,-
en tot Randsoen à eene stuiver per gulden "	602,-
	<hr/>
	f. 12.642,-

P.H. Damsté.

**) Rijksarchief Utrecht, Archieven Kleine Kapitt. en Kloosters, nr. 1116.

CAMMINGHA TE BUNNIK (III).

Beschrijving van het gebouw.

Het oudste gedeelte zal zeker aan het einde van de 14e eeuw als versterkt huis gebouwd zijn. Aan de ene zijde had het de Kromme Rijn als verdedigingsgracht, aan de overige zijden waren grachten gegraven. De ingang met de brug zal aan de noordzijde gelegen hebben. Het oudste nu nog aanwezige gedeelte heeft in platte grond de volgende afmetingen: in lengterichting noord-zuid 10.30 M, in de breedte 7.30 m. Uittandingen aan de buitenmuur en in die wand aanwezige deuropeningen op de begane grond zowel als op de verdieping wijzen erop, dat het gebouw aan de noordzijde vroeger groter is geweest. Bovendien is tijdens de restauratie gebleken, dat de fundering enkele meters naar het noorden doorloopt. De deur die toegang geeft tot het gebouw aan de zijde van de Kromme Rijn en het venster in de zuidgevel zijn later aangebracht. In de noordgevel moet een toegang tot de onderverdieping geweest zijn die in later tijd was dichtgemetseld. De dorpelhoogte lag ongeveer 60 cm boven de vloer van de onderverdieping. Aan de zijde van de overkluisde ruimte is deze toegang weer zichtbaar gemaakt.

De toegang tot de ten noorden van het oudste gedeelte gelegen aanbouw is thans mogelijk door een ingebroken toegang, waarvoor een trapje met drie optreden.

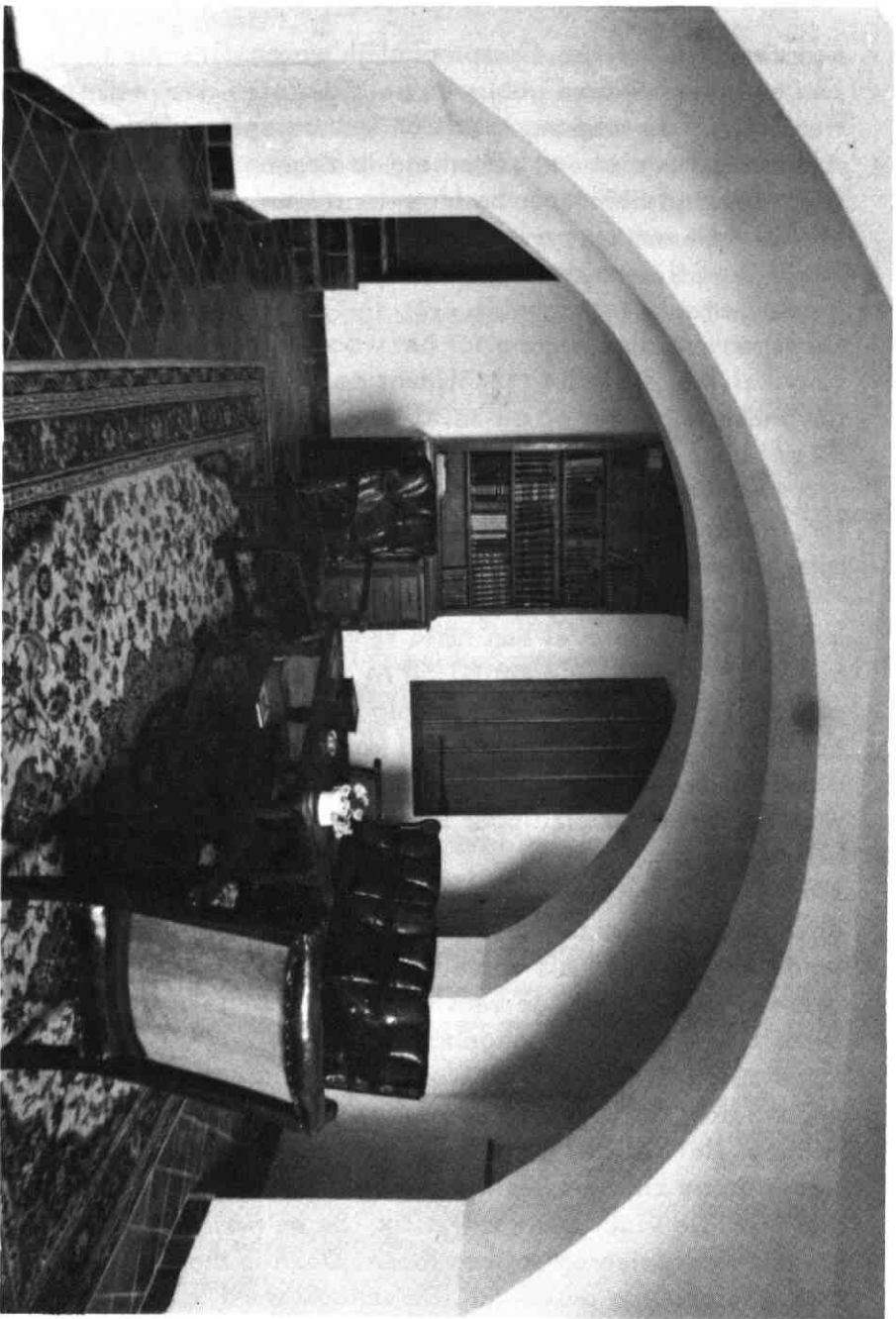
De onderverdieping is in 4 ruimten verdeeld door 3 muraal-bogen waartussen een overwelling met troggewelfjes. In de zuidoosthoek vinden we de plaats van een schouw met in de zuidwand een klein nisje voor plaatsing van verlichting.

Juist boven de ingang, aan de oostzijde, zijn in het gewelf 2 houten door brand zwaar verkoolde balken gevonden met een lengte van ongeveer 1.20 M. Waarschijnlijk is hier een opening in het gewelf geweest, die in later tijd geen dienst meer deed en daarom is dichtgemetseld, waarbij de balkjes zijn blijven zitten. In de buitenmuren, oost, zuid en west, waren

Woonkamer van huize "Cammingha"

Foto G.Th. Delemarre. 1967

Onderverdieping van het huis
(privé-kantoor van de eigenaar)

Foto G. Th. Delemarre, 1967

een zestal venstertjes. Oorspronkelijk waren dit schietspleten. Eén ervan is bewaard gebleven en afgesloten door een stuk vensterglas. Of de toegang tot de onderverdieping uit de vroegste tijd dateert is niet met zekerheid te zeggen.

Boven de hiervoor beschreven ruimte vindt men een woonvertrek met een oppervlakte van ongeveer 9 x 6 M., bereikbaar vanuit een tijdens een verbouwing (waarschijnlijk in de 18e eeuw) gemaakt trappenhuis.

De tegenwoordige ingang tot het woonvertrek is niet de oorspronkelijke. Dáárvan zijn tijdens de restauratie resten teruggevonden ongeveer op de zelfde plaats, maar dan ongeveer 50 cM naar het zuiden. In de noordwand werd een aftekening van een schouw vastgesteld en werden 2 balkgaten aangetroffen, welke de hoogte aangeven, waarop destijds de overkapping van de schouw heeft gerust. In de zuidwesthoek was een "camera privata" gebouwd, dat nu weggebroken is. Daarbij kwam in de westgevel een nisje te voorschijn (hoog 76 cM., breed 40 cM, de onderkant 1.60 M boven de vloer). Het was afgedekt door een spitsboogvormig gewelfje. Omdat het toilet op deze plaats niet gehandhaafd kon worden is de ruimte ondieper gemaakt en voor kast ingericht, waardoor het mogelijk was, dat het nisje zichtbaar in de woonkamer behouden kon blijven.

Na het afbikken der wanden kwam er verder aan het licht, dat er in de westwand aan de noordzijde een venster geweest was op de eerste zowel als op de 2e verdieping, welke in grootte overeen kwamen met de vensters in de overige buitenwanden. Deze zijn thans weer aangebracht.

In de zuidwesthoek van de woonkamer ontdekte men, dat de opgang naar de 1ste verdieping daar ter plaatse gestaan moet hebben. Het zal een gemetselde trap geweest zijn, waarvan de treden in de zuid-en westwand duidelijk in aanzet terug te vinden zijn. De vloer (waarschijnlijk 18e eeuws) was van brede grenen vloerdelen op spijkerribben. Deze is thans vervangen door geglazuurde plavuizen. De schouw werd in aangepaste

vormgeving aangebracht.

Drie van de vier in deze ruimte aanwezige deuren met de fraaie gesmede gehengen en sluitingen zijn gebleven; de vierde - toegang gevende tot de keuken - is bijgemaakt.

De moer- en kinderbintjes die deze ruimte overdekken zijn van grenenhout en in hoofdzaak gebleven. De daarop rustende vloer, bijna geheel bestaande uit delen van populierenhout, was aangetast door houtworm en had bovendien door de jarenlange inwatering veel geleden, zodat deze geheel vernieuwd moest worden.

De toegang van het gebouw bevindt zich in de noordgevel van de uitbouw.

In het portaal staat een eenvoudige blank grenenhouten spiltrap zonder buitenbomen en met bijzonder aardige eenvoudige balustraden.

Het betimmeren van de onderzijde van de trap en de scheidingswanden van de vier boven elkaar liggende vertrekjes van het trapportaal geschiedde met dunne eiken geprofileerde deeltjes. De vier boven elkaar liggende vertrekjes, waarvan één met bedstede bezaten oorspronkelijk in de zuidwesthoek een uitbouwje, waarschijnlijk voor wasgelegenheid.

De aanzetten van de weggebroken muren en toegangen zijn, zoals zij werden aangetroffen, in de gevel gelaten.

Op de tweede verdieping van het oudste gedeelte zijn twee slaapkamers. Boven deze ruimten een zolder.

De begane grond heeft thans een aardig portaal en een kantoorruimte. De verdieping kreeg een woon- en slaapkamer, keukentje, W.C. met doucheruimte, en over het geheel een zolder. Van het hoofdgebouw zijn de badkamer, W.C.'s, enz. ondergebracht in de uitbouw ten westen van het oudste gedeelte. De zich in deze uitbouw bevindende ruimten zijn alle bereikbaar vanuit het trapportaal.

De verschillende bouwperioden zijn door middel van de gebruikte baksteen goed te onderscheiden.

De woning ten noorden van het oudste gedeelte is 19e eeuws,

de ruimten ten westen dateren uit de 18e eeuw.

Het gebouw verkeerde in een zeer zorgelijke toestand en is nu weer een aantrekkelijk en solide geheel geworden. Door zijn afmetingen en indeling is het voor onze tijd goed bewoonbaar. Helaas was het vanwege de hoge kosten niet mogelijk een onderzoek in te stellen naar de juiste ligging van de grachten van dit eens versterkte huis.

De toegang tot het kasteel moet bereikbaar geweest zijn over een verhoogde brug uitkomende bij de gevonden ingang in de westgevel van de woonkamer.

W. Stoker.

De oude school van Bunnik.

In de schriftelijke opgave van de 2e schoolopziener van het 2e District in het Departement Utrecht*, ingeleverd ter gewone vergadering van de Commissie van Onderwijs van 12 april 1809, komen enkele interessante bijzonderheden voor over de school van Meester Tulp van Nie te Bunnik, die 2 dagen tevoren gelhspecteerd was. Des winters - zo wordt verteld - heeft hij gewoonlijk 40 tot 50 leerlingen, maar "zodra de landbouw bezigheid begint te verschaffen, loopt de school bijna tot niet, waardoor er nu en dan ook maar 7 gevonden wierden en wel die gezegt wierden in het lezen en spellen het minst gevorderd te zijn." Tulp van Nie had geen rang, gedroeg zich behoorlijk, maar muntte in "kunde" niet uit. Over het onderwijs schrijft de inspecteur: "De leerwijze des meesters schijnt geheel die strekking te hebben, dat alles werktuigelijk redelijk wel gedaan worde." Het gevolg was, dat de kinderen theoretisch wel het een en ander wisten, maar hun kennis niet in de practijk wisten te gebruiken. Taalkennis ontbrak geheel. En tot slot: "het schoolvertrek is goed, doch was even gelijk de kinderen, en de meester zelve, niet zeer rein".

Redaktie.

* Archief van de Schoolinspectie (inventaris nr. 5) Rijksarchief Utrecht.

OUDE BEWONINGSSPOREN TE ODIJK .

In september 1966 kwam de melding binnen, dat bij de aanleg van de riolering in het uitbreidingsplan "de Meent" te Odiijk oude bewoningssporen waren gevonden. Bij het direct ingestelde onderzoek bleek, dat de feitelijke bewoningslaag reeds uitgegraven was.

Wanneer U over de nieuwe weg naar het voetbalveld loopt en U blijft staan voor de zes ten zuiden daarvan gebouwde huizenblokken, dan staat U op de plaats waar 900 jaar geleden ook reeds mensen woonden, zij het dan in lemen hutten in plaats van de thans daar verrezen moderne huizen. Zij leefden op de aangeslibde oever van de (Kromme) Rijn en voorzagen in hun levensonderhoud, gezien de vele gevonden fosfaat- en beendersporen, door landbouw en enige veeteelt. Het voor hen belangrijkste keukengerei bestond uit grijs-zwarte met de hand gevormde kogelpotten, ruw gebakken, broos en van een sliklaag voorzien om de poreusheid tegen te gaan. Om te voorkomen, dat deze potten tijdens het primitieve bakproces zouden scheuren werd de klei vermengd met kiezelzand. Behalve deze kogelpotten, waarvan een grote hoeveelheid scherven zijn gevonden en waarvan de randscherven de verscheidenheid van vormen aangeven, had men ook een bakpan met steelvatting in gebruik. Het steelgedeelte van een soortgelijke bakpan werd op een brandplek op een diepte van 60 cm. beneden het maaiveld en wat verwijderd van de bovenvermelde bewoningslaag gevonden. Het steelgedeelte van deze bakpannen bestaat uit een ronde schacht waarin een houten steel kan worden gestoken om de pan in het vuur te plaatsen of daaruit te nemen.

In mindere mate dan de kogelpotten was het laat Karolingische met rood-bruine stippen, meanders of strepen versierde steengoed in gebruik. Van dit door pottenbakkers gemaakte aardewerk werden verschillende scherven gevonden. Bij het laatste onderzoek in de bouwput van een ter plaatse achter de huizen

Pingsdorfer-tuitpot

Steelevatting van een bakpan

te bouwen schuur werden 3 grote fragmenten van een van dit soort aardewerk gemaakte tuitpot in de zich in de grond aftekenende bewoningslaag gevonden.

Niet alleen de aardewerkscherven geven blijk van de voormalige bewoning van dit gebied, ook andere gebruiksvoorwerpen werden gevonden, t.w. 2 benen naalden van 10 cm. lengte en taps toelopende van $6\frac{1}{2}$ mm bij de plaats waar het oog heeft gezeten tot 2 mm. bij de punt om dan uit te lopen in een korte brede punt. Verder een rond wit benen schijfje met gat, dat gediend zou kunnen hebben als speelschijfje of dat gebruik is bij het spinnen. Voorts een sikkelvormige slijpsteen met slijpvlakken aan 2 zijden en een bronzen plaatje, dat met een soort splitpennen op leer is bevestigd geweest en vermoedelijk heeft gediend als polsbeschermer bij het gebruik van pijl en boog. Naast deze gebruiksvoorwerpen bevatte de uitgegraven grond vrij veel sintels die zouden kunnen duiden op glasfabricage, ook ijzersintels werden gevonden en vermoedelijk een loodsintel.

Het gehele project van vondsten duidt m.i. op een intensieve bewoning die zelfs nog verder teruggaat dan de reeds genoemde 900 jaren. Er zijn nl. ook sporen gevonden van aardewerk uit de Romeinse tijd, zij het dat deze sporen zeer gering zijn en de scherven ernstig van water hebben geleden. Echte sporen van de lemen hutten zijn helaas niet gevonden, wel echter aangebakken kleibrokken, die mogelijk van verbrande hutten afkomstig zijn. Hadden wij rustig in de ongestoorde laag kunnen graven, een deel van Odijs oudste geschiedenis was wellicht voor ons door grondsporen geopenbaard.

Th.G. van Dijk.